

Budapesti Levéltári Mozaikok

2023/1. szám

DOI: [10.56045/BLM.2023.1](https://doi.org/10.56045/BLM.2023.1)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2022/12/16/leveltari-mozaikok-77/>

JAKAB RÉKA

**Az ismeretlen hagyaték.
*Gondolatok a Szendrey Júlia halála után
lefolytatott hagyatéki eljárásról***

Petőfi Sándor születésének bicentenáriuma alkalmából meghirdetett emlékévkben Budapest Főváros Levéltára a költő családtagjaira vonatkozó, mindeddig kiadatlan levéltári iratok közkinccsé tételével tiszteleg a költő emléke előtt. Elsőként felesége, Szendrey Júlia halála után lefolytatott hagyatéki eljárás iratait mutatjuk be.

Kulcsszavak: *Petőfi Sándor, Szendrey Júlia, hagyatéki leltár, Horvát Árpád, Szendrey Ignác, Hársfa utca 1., Petőfi Zoltán*

Pest város tanácsa – mint a város igazgatását irányító hatóság – különböző hivatalain keresztül a város lakosságának mindennapjait alapvetően meghatározta. Döntött városi letelepedésükről, adóztatásukról, egzisztenciájukat fenntartó tevékenységük engedélyezéséről, szabályozta ingatlanforgalmukat, kezelte végrendeletüket, hagyatékukat és az árvák vagyonát. A város lakossága a mindennapi élet e területein keresztül került érintkezésbe a városi hatósággal, ügyes-bajos dolgaikban keletkezett irataik a város levéltárában megőrződtek, szinte kimeríthetetlen forrást képezve a családtörténeti kutatás számára is.

A Szendrey Júlia 1868. szeptember 6-án bekövetkezett halála után lefolyt hagyatéki eljárás Budapest Főváros Levéltárában őrzött dokumentumainak létezéséről a közelmúltig nem voltak ismereteink. Pest város 1861-ben visszaállított városi törvényszéke a városi gyámhivatallal együttműködve folytatta le a városban elhunyt, itt honos személyek után a hagyatéki eljárást. E törvényszéki iratanyag feltárása és adatbázisban történő feldolgozása során találta meg Nagy Sándor főlevéltáros az 1869. évi iratok között Szendrey Júlia hagyatéki iratait. Írásunk e dokumentumok ismertetésével kívánja ráirányítani a Szendrey-kutatás figyelmét az újonnan előkerült forrásra.

A pesti lakos Petőfi-házaspár

Petőfi Sándor és Szendrey Júlia 1847. szeptember 8-án kötött házasságuk és az azt követő nászútjuk után, 1847. október végén érkeztek Pestre, és novemberben az [Egressy Gábor](#) által számukra talált Dohány utcai bérlakásba költöztek, ahol egészen 1848. július 31-ig laktak.¹ A költő korábban már rövidebb ideig tartózkodott a városban. Az ifjú pár életkörülményei, pesti életük eseményei, társasági érintkezésük, Petőfi irodalmi és színházi tevékenysége, valamint a március 15-i pesti forradalmi eseményekben vitt szerepe jól feltárt és a szélesebb olvasóközönség előtt is ismert.² A rövid és zaklatott, eseményekben bővelkedő időszakból még nem sikerült feltárni a költőre és családjára vonatkozóan olyan forrásokat, amelyek a városi hatóság levéltárában maradtak volna fenn. A költő és várandós felesége a szabadságharc fenyegető eseményei miatt 1848 szeptemberében elhagyták Pestet, először Erdődre, Szendrey Ignáchoz,³ onnan pedig november végén Debrecenbe költöztek.⁴ Gyermeük, Zoltán születését követően 1849 februárjában Szalontán Arany János és családja fogadta be őket, ahonnan csak május végén költöztek vissza Pestre. A városban töltött egy hónapnyi idő alatt az ún. Marczibányi-házban ([ma Rákóczi út 12.](#)) béreltek lakást, ez volt utolsó közös pesti lakóhelyük, mielőtt június végén elindultak Erdélybe.

¹ Kerényi 1998. 90. p.

² Könnyű áttekinthetősége és a közölt illusztrációk miatt itt csak Kerényi Ferenc könyvére hivatkozunk. Kerényi 1998.

³ Szendrey Ignácról legutóbb: Gyimesi 2020.

⁴ Kerényi 1998. 107. p.

*1. kép. A Petőfi-házaspár utolsó pesti lakása a Marczibányi-ház II. emeletén. Az épület a Rákóczi út és a Síp utca sarkán állt 1936-os lebontásáig.
([FSZEK Budapest Gyűjtemény, képszám: 024737](#))*

Pesti tartózkodásuk elviekben városi engedélyhez volt kötve, ilyen célú kérelmüknek azonban nem találtuk nyomát Pest város levéltárában.

Felvetődik a kérdés, hogy a költő eltűnését és a szabadságharc leverését követően Pest városa, vagy az abszolutista császári királyi hatóságok folytatták-e le a holtta nyilvánítási és hagyatéki eljárást? Erre vonatkozóan Pest város levéltárában folytatott kutatásunk egyelőre nem hozott eredményt. Ennek oka lehet, hogy Petőfit a korabeli hatóságok nem tekintették pesti illetőségű személynek, és ezért a városi hatóság sem volt illetékes ügyében eljárni. Ezt az eshetőséget források hiányában nem tudjuk alátámasztani. A költőnek nem volt ingatlanvagyon, hagyatékát mindössze kis értékű személyes ingóságai, illetve költői életműve képezte, aminek kiadási jogát egyébként még 1846-ban eladta Emich Gusztávnak.⁵ Mivel személyes ingóságait a királyi hatóságok még 1849 februárjában zárolták mint felségsértéssel vádolható személyét,⁶ illetve a világozi fegyverletételt követően körözést is kiadtak ellene, ami még 1850-ben is hatályban volt,⁷ a személyével kapcsolatos ügyeket az osztrák hatóságok tartották kézben. 1850-ben a hagyatéki és gyámügyek kikerültek Pest város kezéből, és az újonnan felállított Pesti Országos Törvényszék hatáskörébe kerültek. A költő holtta nyilvánítására 1850-ben sor került, hagyatéki eljárás lefolytatásáról azonban nincs tudomásunk.

⁵ Szilágyi 2007. 121. p.

⁶ Kerényi 1998. 90. p. Az ekkor készült leltárt közli: Petőfi-adattár III. 135–138. p.

⁷ Petőfi-adattár III. 146. p., Kerényi 1998. 131. p.

Az özvegy

2. kép. Szendrey Júlia 1848-ban. Barabás Miklós grafikája.
([ELTE Egyetemi Könyvtár, lelt. sz. 000818539](#))

Petőfi Sándor özvegye, Szendrey Júlia az Erdélyben töltött hónapokat követően Kolozsvárról Pestre utazott azzal a szándékkal, hogy útlevelet kérjen Haynautól Isztambulba. Ekkor még abban reménykedett, hogy a költő él, és Bem tábornokkal a török birodalom területére menekült. 1850. április 24-én érkezett a városba.⁸ A Kerepesi úti Mátyás király szállóban szállt meg, majd pár nap után Garay János egyetemi könyvtáros és családja befogadta az asszonyt szolgálati lakásukba, az egyetemi könyvtár épületébe.⁹ Fiát, Zoltánt Erdődön hagyta Szendrey Ignácnál. Vissza kívánta szerezni a költő Pesten maradt hagyatékát és lefoglalt személyes tárgyait. Egyetlen vagyona a férjének e hagyatéka lett volna, de annak egy részét már

⁸ Mikes–Dernői 1930. 58. p.

⁹ Uo. 61. p.

elárverezték.¹⁰ Engedélye a pesti tartózkodáshoz nem volt, és míg egzisztenciát nem teremtett a városban, akár azáltal, hogy apja Pestre költözik és biztosítja az ő és fia eltartását, akár úgy, hogy esetleg férjhez megy, a városból való kiutasítás fenyegette.¹¹ Ebben a helyzetben kapott házassági ajánlatot Horvát Árpád¹² egyetemi tanártól július 20-án, és másnap, július 21-én, azaz pontosan egy évvel azután, hogy Petőfit Tordán utoljára látta, a lipótvárosi plébánián férjhez is ment hozzá.

Mivel Petőfi haláláról nem volt bizonyítvány, a házasság megkötéséhez Júliának formálisan el kellett ismernie, hogy a költő halott, ő pedig özvegyen maradt, miközben még a megelőző napokban is abban reménykedett, hogy Petőfi Sándor életben van és bujkál. A plébános előtt tehát írásba adta, hogy férje felkutatása eredménytelen volt, és mindez meggyőzte őt arról, hogy Petőfi halott.¹³ A házassági kötelék alól ily módon felmentett Júlia a házassági anyakönyvben mégis lánykori nevén és hajadonként szerepel, csupán a megjegyzésbe jegyezte fel a plébános, hogy felmentés után kötötték meg a házasságot.¹⁴

Krisztus Urunk' születése után 1850. 26.

Házasságra Szerveadottak		Tanúk, Vezetők és Keresztneve, életneve.	Az Szervező egyházi sze- mély.	Felmentés, Elbocsátás.
Vezetők - és Kereszt- neve, Hitvallása.	Életneve, Szüle- tése- és Lakhelye.			
Gyubek Jelenca, öz- vegy, r. k. 53 éves	Tordán szül- ga. Borsos- falu elvált ki- vóm.	Wallner József beiktatás mel. Acs	Plébános	ki hívve Acs
Férfi Fran. cista haj- don r. k. 21 éves	helyben született hivóm.	Vojcs Mihály vendéglov.	plébános	után.
Horváth Árpád nő- lán r. k. 39 éves	Győzőm- énai hely- beli lakos	Horváth Gyula helyb. lakos.	Ugyan	Felmen- tes
Szendrey Júlia haj- don r. k. 20 éves	Zalamegye- ből származ- ott kivóm.	Báth József helyb. lakos.	Ugyan	után.

3. kép. Szendrey Júlia és Horvát Árpád házasságáról szóló bejegyzés a lipótvárosi plébánia anyakönyvében.
(BFL XV.20.2 A104)

A leszármazottak birtokában fennmaradt egy anyakönyvi kivonat is, amely az anyakönyvi bejegyzéshez képest részben eltérést mutat. A Buza Péter által másolatban közölt

¹⁰ Kerényi 1998. 130. p., Szilágyi 2007. 121. p.

¹¹ Mikes–Dernői 1930. 71, 74. p.

¹² 1855-ben, színezett talbotípiával készült fotóját lásd [itt](#).

¹³ Petőfi-adattár III. 147. p. Júlia nyilatkozatában Heydte császári katonai parancsnok állítására hivatkozott, miszerint ő a csatatéren fekvő halottak között felismerte a költőt. A házasságkötéshez benyújtott nyilatkozat ügyében 1853-ban indult vizsgálat aktái között megtalálható Heydte ezredes 1854. január 12-én kelt jelentése. Uo. 276–277. p.

¹⁴ BFL XV.20.2 A104. tekercs. Pest, lipótvárosi (Szentistvánváros) plébánia házassági anyakönyve, 1850. év. 26. oldal; Buza 2009. 27–28. p.

kivonaton Júlia 20 éves özvegyként szerepel.¹⁵ Mivel az anyakönyv tekinthető elsődlegesnek és hitelesnek, feltételezzük, hogy a kivonat – a keltezésével ellentétben – utólag készült, vélhetően akkor, amikor 1854-ben Jacob Parrot császári altábornagy vizsgálatot indított Júlia férjhezmenetele ügyében.¹⁶

Szendrey Júlia életét és irodalmi munkásságát apró részletekbe menően feltárta és megismerte az utókor. Az irodalomtörténeti vonatkozások mellett a kutatás homlokterébe kerültek személyes életének és családjának társadalomtörténeti aspektusai, hangsúlyosan reflektálva Júlia mint nő, feleség és anya helyzetére.¹⁷ A Júlia halálát követő történések, különösen Petőfitől született fiának, Zoltánnak a sorsa szintén foglalkoztatja az irodalomtörténeti és család-, illetve társadalomtörténeti kutatást,¹⁸ mindazonáltal nem merült ki minden forrás!

A hagyatéki iratok

A városi hatóság, illetve a törvényszék által felügyelt és lefolytatott pesti hagyatéki eljárások óriási terjedelmű levéltári iratanyaga¹⁹ a pesti polgárság családi és vagyoni viszonyaira vonatkozóan kimeríthetetlen forrásbázist képez. A végrendeletet maguk után hagyva, vagy végrendelet nélkül elhunyt pesti polgárok, feleségeik, gyermekeik hagyatéki iratai ezen túlmenően számtalan művelődéstörténeti, történeti topográfiai és egyéb várostörténeti vonatkozást is tartalmaznak. A hagyatéki leltárak, a házadóívek, a házak olykor becsatolt tervrajzai, a számadásokhoz mellékelte számlák (amelyek a korabeli kereskedők és iparosok nagy számát, telephelyeiket tárják elénk), önmagukban is érdekesek a kutatásra.

A korabeli hagyatéki eljárási rend során a város részéről a hagyaték felmérésére kirendelt városi tisztviselők először hagyatéki leltárt vettek fel az elhunyt után maradt javokról, amelyek lehettek ingatlan és ingó javak. Az így elkészült hagyatéki leltár fejlécén röviden összefoglalták az elhunyt családi viszonyait, megnevezve hátrahagyott családtagjait, illetve örökösait. A hagyatékok másik fontos tartozéka volt a végrendelet, illetve a leltár alapján készült osztálylevél, amely tartalmazta a hagyaték örökösök közötti felosztásának mikéntjét. Ebben az ún. aktív és a passzív hagyaték²⁰ vagyonelemei egyaránt szerepeltek. Amennyiben az elhunyt után kiskorú gyermek maradt, akkor az ő vagyonát nagykorúvá válásáig a városi gyámhivatal kezelte, amihez gyám- vagy árvagondnokot jelöltek ki. A vagyonrészrel a vagyongondnok gazdálkodott, amiről évente számadást készített. Az árvák vagy gyámoltak kiadásainak fedezésére fordított összegekről számlákat, a kihelyezett kölcsönökről nyugtákat mellékelte, amelyek alapján év végén elkészítette a számadást, amit aztán a városi számvevőség ellenőrzött. A gyermekek felnőtt korba jutását és önállósodását követően a hagyaték

¹⁵ Buza 2009. 27–28. p.

¹⁶ Petőfi-adattár 1992. 275–276. p.

¹⁷ Gyimesi 2019.

¹⁸ Szilágyi 2007., Gyimesi 2019., Gyimesi 2021.

¹⁹ A 17. század végétől a városegysítésig terjedő időszak pesti hagyatéki iratai három levéltári egységben, összesen mintegy 140 iratfolyóméter terjedelemben maradtak fenn: BFL IV.1202.cc – Pest Város Tanácsának iratai. Végrendeletek és hagyatéki leltárak; BFL IV.1342.e – Pesti Országos Törvényszék iratai. Hagyatéki iratok; BFL IV.1343.i – Visszaállított Városi Törvényszék iratai. Hagyatéki iratok.

²⁰ Az örökhagyó után maradt, ténylegesen rendelkezésre álló vagyontárgyak, illetve a vagyon értékét csökkentő kötelezettségek, azaz tartozások.

felszabadult, az eljárás lezárult. Minél fiatalabb volt az örökös, annál hosszabb ideig tartott ez a folyamat, mely során olykor akár több doboznyi terjedelemre rúgó iratanyag gyülemlt fel. Szendrey Júlia hagyatéki ügyiratsomója, amelynek nagyobb része hivatali és iratkezelési iratokat tartalmaz, mindössze 75 oldalnyi terjedelmű.²¹

Törv. levéltár.		Iratjegyzék.		Iratári jel.	
Tárgy:		<i>Horvath Árpád és felesége</i>		<i>1867</i>	
		<i>Szendrey Júlia hagyatéka</i>			
As irománydarab igatökönnyi száma	As irománydarab kelte	Az irománydarab minősége	As irománydarab sorozatszáma		
<i>2033. 1869</i>		<i>Horvath Árpád és felesége</i>	1		
		<i>engedély iratai folyműve</i>	2		
			3		
			4		
			5		
			6		
			7		
			8		
			9		
			10		
			11		
			12		
			13		
			14		
			15		
			16		

4. kép. Szendrey Júlia hagyatéki iratainak aktája.
(BFL IV.1343.i 297/1869)

Kész a leltár(?)

Szendrey Júlia hosszan tartó betegeskedése alatt bár tudatában volt közelgő halálának, javairól nem végrendelkezett. Négy gyermeke majdani öröksége körül vitára valószínűleg nem számított. Házasságuk megromlását²² követően, Júlia és Horvát Árpád 1867 nyarán felszámolták közös otthonukat, és külön költöztek: a beteg Júlia kislányával a Zerge utca 13. számú házba ([ma Horánszky u. 13.](#)), amit (hivatalosan) férje bérelt ki számukra; Horvát Árpád pedig átmenetileg a Szendrey Ignác által vásárolt Képiró utca 4. szám alatti házba, ahonnan

²¹ BFL IV.1343.i 297/1869.

²² Szendrey Júlia és Horvát Árpád házasságáról, annak a nyilvánosság és a privát szféra oldaláról felfedhető jellegéről, a házasság megromlásának okairól részletesen lásd: Gyimesi 2015.

nem sokkal később fiaival átköltözött az Országút 11. szám ([ma Károly krt. 8. sz.](#)) alatt bérelt lakásba.²³

A pesti telekkönyvi bejegyzés szerint a Hársfa utca 1. számú (ma Hársfa u. 54.), 190 négyszögöl nagyságú telket a házzal együtt Szendrey Ignác 1853-ban vásárolta meg 3100 pengő forintért a házaspár részére, de a ház egyedüli tulajdonosa akkor még csak Júlia volt. 1866. május 23-án a pesti törvényszék előtt a Júlia és Horvát Árpád között kelt ajándékozási szerződést követően a ház fele tulajdonrészét átírták Horvát Árpád nevére.²⁴ Miután Júlia különköltözött férjétől, a Hársfa utcai házat 1868. január 12-én a házaspár értékesítette, ami nyilvánvalóvá tette, hogy az emblemikus épület már többé nem lesz a család közös otthona.²⁵ A házat Krantz Ede vásárolta meg 7300 osztrák értékű forintért. Mivel azonban a vevő egyelőre csak 4300 forintot fizetett le, Szendrey Júlia javára betáblázták a 3000 forintnyi hátralékot és a felszámítandó 6%-os kamatot is. Valószínűleg azért döntöttek arról, hogy a hátralék Júlia része legyen, ne pedig Horvát Árpádé, mert a közös gyermekek gondját az apa viselte, mobilizálható tőkére neki volt nagyobb szüksége.

5. kép. A Hársfa u. 1. sz. ház telekkönyve. (BFL IV.1324.a)

E házeladás és a vele kapcsolatos telekkönyvi ügy volt a kiindulópontja a Júlia halála után lefolytatott törvényszéki hagyatéki eljárásnak. A város illetékes hatósága ugyanis csak a

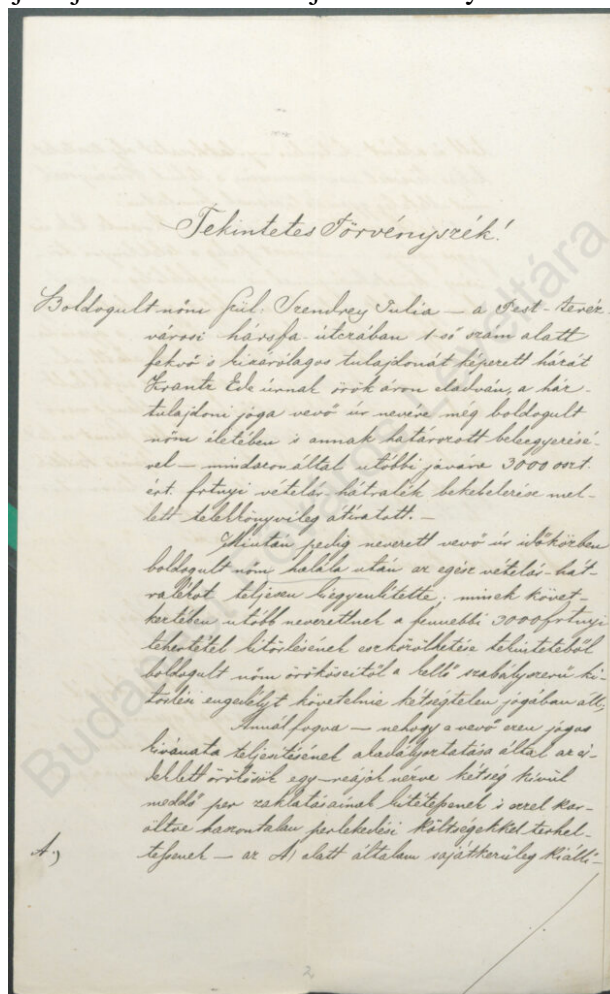
²³ Mikes–Dernői 1930. 116. p. Az illetékkiszabási hivatal 1868. október 23-án a fizetési meghagyást Horvát Árpádnak még a Hársfa utca 1/15. (Lindengasse nr. 676/A Eigeneshaus) címezte, tehát a közös lakhelyükre, de valószínűleg ott már nem tudták kézbesíteni, mert ceruzával az iratra ráírták az Országút alatti címet. BFL IV.1343.i 297/1869.

²⁴ BFL IV.1324.a Terézváros No. 676A.

²⁵ A család Hársfa utcai otthonáról, az otthon berendezéséről, a benne élő családtagok térhasználatáról és ezek társadalomtörténeti vonatkozásairól lásd: Gyimesi 2019. 29–38. p.

Horvát Árpád által Júlia halála után 5 hónappal írt folyamodvány nyomán értesült arról, hogy a meghalt asszony után vagyontömeg és kiskorú örökösök is maradtak, tehát „így hagyatéka hivatalbóli letárgyalásának törvény szabta esete forog fent.”²⁶

Horvát Árpád mint Júlia özvegye és hátramaradt gyermekeinek gondnoka, illetve gyámja „*Boldogult nőm*” kezdetű folyamodványban fordult a városi gyámhatósághoz, azaz a törvényszékhez. Petőfi Zoltán, Horvát Attila, Árpád és Ilonka nevében bejelentette, hogy Krantz Ede vevő időközben kifizette a ház vételárának fennmaradó részét. Egyben arra kérte a gyámhatóságot, hogy a Júlia része után immár a gyermekeket illető tartozás törlésére vonatkozó nyilatkozatát fogadja el, és járuljon hozzá a ház teljes telekkönyvi átírásához a vevő nevére.²⁷

6. kép. Horvát Árpád folyamodványa a Törvényszékhez.
(BFL IV.1343.i 297/1869)

A gyámhivatal 1869. január 27-én kelt válaszában elutasította az apa kérését, elsősorban eljárásjogi kifogások miatt. Megállapították ugyanis, hogy mivel Júlia után vagyon és örökösök is maradtak, hivatalos hagyatéki eljárást kell lefolytatni, és a hagyatéket alkotó vagyont az örökösök között fel kell osztani. Ezért a törvényszék első körben Pollner Lajos törvényszéki tisztviselőt megbízta a hagyatékek számbavételével, egyúttal kifogásolta, hogy a férj bejelentésében szereplő nyugta összegét, azaz a ház vételárából származó hátralékot, ami tulajdonképpen a gyermekek anyjuk után maradt öröksége, nem fizette be a gyámpénztárba.

²⁶ BFL IV.1343.i 297/1869. (2282/1869. január 12.)

²⁷ BFL IV.1343.i 297/1869. (2282/1869. január 12.)

Mivel a hagyatéki eljárás megkezdésének elmulasztása miatt mindaddig még az örökösök számának és korának meghatározására sem került sor, a gyámhivatal egyelőre nem járult hozzá a kérvényben szereplő zálogjog törléséhez, hanem intézkedett az eljárás elindításáról.²⁸

Pollner Lajos gyámügyi tisztviselőt a törvényszék 1869 februárjában küldte ki, hogy a formálisan is lefolytatandó hagyatéki eljáráshoz leltárba vegye Júlia hátra maradt javait. Az általa szabályosan elkészített hagyatéki leltár és osztály már megnevezte az örökösöket, azaz Júlia négy gyermekét, életkoruk megjelölésével és azzal a megjegyzéssel, hogy az elhunyt nem hagyott végrendeletet maga után.²⁹ Júlia valamennyi gyermeke, így a 20 éves Zoltán is még kiskorú volt. A Horvát Árpádtól született gyermekei közül ekkor a legidősebb, Attila 18 éves, Árpád 14 éves, Ilona pedig 9 éves volt. Pollner az elkészített leltárhoz mellékelte a törvényszéki végzést, 2 darab 500 forint és 3 darab 1000 forint értékű záloglevelet, amelyek a hagyaték részét képezték.

A leltár az alábbi egységekbe sorolva tartalmazta Júlia hagyatékát: készpénz, ékszerek, ágyneműek, ruhák, asztalneműek; valamint a szenvedő állapot megjelölés alatt a hagyatékából kifizetett vagy még kifizetendő tartozásokat és költségeket.

Hagyatéki leltár és osztály		
<p>Beolván Pesten 1869. évi február hó 21. napján, azaz a beolvásom elővigyázatossági felj. év. január hó 27. napján, 22. sz. az. költ. végz. vég. helyen, nehe: Horvát Árpádtól: Szendrey Júlia, hagyaték, Horvát Árpád 1869. évi szeptember hó 18. napján végrendelet nélkül, nével. 20. évi örökösök hátra hagyásával, mult. k. gyermekek n.m.</p>		
A	Előfi fogott. Szendrey Árpádtól nem z. sz.	
	Bélaffy Koltván az Á. nem. 20 éves	
B	második fogott. Horvát Árpádtól nem z. sz.	
	Horvát Attila 18 éves	
C	" " Árpád 14 éves	
D	" " Ilona 9 éves	
<u>Hagyatéki vagyon</u>		
<u>A Családi állapot</u>		
<u>I. Pénzben</u>		
1.	Tartalék	24/5
2.	örökösök költségeihez ill. Horvát ut. számlán 1000 forint alatt felv. még életében Horvát Árpádtól elvett, azaz néveléséből részéről hátrahagyott, s az által eladott hátrahagyott kifizetés	1500 30/5
<u>II. Ékszerekben</u>		
3.	1. régi kőm. óra mutató	15
4.	1. régi óra lencse	10
5.	1. arany karika gyűrű	5 20
<u>III. Ágyneműben</u>		
6.	2. patna	2 40
7.	1. sz. paplan	2
8.	1. kő duvna	1 60
9.	1. fekete kendő	4
10.	1. szalma zsebk.	20
11.	6. sz. sz. sz. sz. sz. sz.	6
12.	1. sz. sz. sz.	1 20
		17 20
		2962 70

7. kép. Szendrey Júlia hagyatéki leltára.
(BFL IV.1343.i 297/1869)

²⁸ Uo. Intézkedési feljegyzés a beadvány külzetén, 1869. január 27.

²⁹ Uo. hagyatéki leltár és osztály (13231/1869. február 21.).

Júliának halálakor a leltár szerint 3915 forint készpénze volt, ebből ténylegesen csak 2415 forint volt nála, mert a fennmaradó 1500 forint Krantz Ede házvásárlási tartozása volt, amit csak Júlia halála után fizetett ki.

Ékszereit mindössze egy 15 forint értékű [aranyóra](#), egy 10 forint értékű arany óralánc és 5 forint értékű arany karikagyűrűje alkotta.

Hasonlóan szerény, sőt, kifejezetten szegényes körülményekre utalnak ágyneműi, amelyek körét mindössze egy rossz paplan, egy „ócska” derékalj, két párna, egy szalmazsák, egy paplan, egy dunyha, hat lepedő és ágyneműhuzat, valamint egy ágytakaró tette ki.

A leltárba vett ruhák egy albérleti lakásába visszahúzódó, a társasági életből kimaradó, utcára nem járó asszony legszükségesebb tárgyai voltak. A hosszan betegeskedő, majd haldokló Júlia ruhái között utcai viseletre utaló darabokat (pl. cipőt vagy felöltőt, köpenyt) nem írtak össze.³⁰

„Ruhák:

9 *ing*

6 *hálóing*

14 *pár harisnya*

6 *alsónadrág*

7 *alsószoknya*

20 *zsebkendő*

6 *hálórékli*

5 *különféle ruha (25 ft)*

3 *otthonka*

6 *háló fejkötő*

8 *nappali fejkötő*

2 *kalap*

6 *smizette [m. ingmell]*

2 *felső kendő*

2 *napernyő*

Összesen: 93 ft 20 xr”³¹

Az *Asztalneműek* cím alatt összeírt kevés evőeszköz és cukortartó szívszorítóan szegényes háztartásra utalnak, ugyanakkor elégtelen voltak arra is következtetni enged, hogy a mindennapokban szükséges használati tárgyak ugyan rendelkezésére álltak Júliának, de azok vagy nagyon kis értéket képviseltek, vagy nem a tulajdonát, hanem a bérlemény tartozékát képezték.

A hagyaték értéke leltár szerint összesen 4075 forint 80 krajcár volt. Ha a hagyaték teljes értékéből levonjuk Júlia készpénzben tartott javait, akkor használati eszközei, személyes holmija mindössze 160 forintnyi értéket képviseltek.

Feltűnő, hogy a leltár szerint Júlia hagyatékának semmilyen „szellemi” tulajdon nem képezte a részét. A leltárban nem találunk könyveket, írói tevékenységére utaló tárgyakat,

³⁰ A leltár nagy valószínűséggel nem tartalmazta Júlia alapvető szükségleti és különböző használati tárgyait, így csak részben szolgálhat a vagyoni helyzet, a lakáskultúra, vagy viselettörténeti elemzés alapjául.

³¹ BFL IV.1343.i 297/1869 (13231/1869. február 21.).

eszközöket. Mint ismert, kéziratait barátjára, Tóth Józsefre hagyta,³² részben tehát ezzel magyarázható a hiány. Nagy valószínűséggel azonban a magyarázat inkább a hagyaték itt ismerttetendő kezelésének jellegében keresendő.

A leltárral kapcsolatos következtetések levonásában óvatosságra int az a tény, hogy amikor a városi törvényszék a saját tisztviselőjét leltározni kiküldte, Júlia javai, ingóságai már csak eszmei hagyatékot képeztek. Pollner Lajos ugyanis az általa készített leltárban megjegyzésként feljegyezte, hogy a benne szereplő tételeket egy ún. magánleltárból, tehát nem hivatalos, hanem Horvát Árpád és Szendrey Ignác által készített leltárból, és csupán tájékoztatásul másolta át a hivatalos eljáráshoz becsatolt változatba. Ők ugyanis maguk vették számba Júlia hagyatékát, anélkül, hogy a helyszínre hívták volna a gyámhatóságot. Miután a leltárba vett tárgyakat megbecsülték, nagy részüket a gyermekeknek, rokonoknak, Júlia ápolóinak ajándékozták. A gyermekek apja és nagyapja a becsült értékben, összesen 4000 forint összegért földhitelintézeti zálogleveleket vásárolt. Ezek voltak azok a záloglevelek, amelyeket Pollner a leltár felvételekor átvett.³³ Ekkor már több mint 5 hónap eltelt Júlia halála óta, ami azt valószínűsíti, hogy a Zerge utcai bérleményt Szendrey Ignác addigra fel is mondta, így a hagyatéki leltár hivatalos felvétele nem is ott, hanem Horvát Árpád lakásán történt.

A leltárba vett ún. szenvedő rész, azaz a hagyatékából levonandó tartozások között egy, Petőfi Istvánnak járó 400 forintos tartozás mellett a Júlia ápolási, orvosi és temetési költségei szerepelnek, utóbbiak összesen 470 forint 30 krajcár összeget tettek ki. Hosszú betegeskedése alatt Júlia ápolását három orvos is felügyelte, akiknek összesen 110 forintot fizettek ki. Mivel a leltár a temetés után készült, pontosan számba tudták venni az azzal kapcsolatos tényleges költségeket. Az asszony sírkövét 125 forintért, a koporsót pedig 106 forintért vásárolták, ezen költségeken felül pedig a temetkezési vállalkozónak további 169 forintot fizettek ki.

Ezeket a tartozásokat, illetve kiadásokat és az örökösödési illetéket Júlia vagyonából levonva, a négy gyermekre örökül összesen 3065 forint jutott. A tartozásokkal azonban Szendrey Ignác és Horvát Árpád nem terhelte meg a gyermekek örökségét, mert a teljes hagyaték értékében, összesen 4000 forintért földhitelintézeti zálogleveleket vásároltak, a költségeket tehát valószínűleg saját pénzükből fizették ki. Zoltán nevére 2 db 500 forintos, Attila, Árpád és Ilona nevére fejenként 1 db 1000 forintos záloglevelet vettek. Mivel az ingóságokat szétszították, a készpénzt pedig befektetették, a hagyatéki eljárás során külön vagyonmegosztást nem fogantatosítottak.

A leltárt Pollner törvényszéki tollnok és Horvát Árpád egyetemi rendes tanár írta alá 1869. február 21-én. A Horvát család ekkor már az Országút 11. sz. 3. emeleti lakásában lakott.

Pollner ezt követően az árvaszéknek bemutatta a leltárt és a zálogleveleket. Utóbbiakat a letéti hivatal átvette, de az árvaszék 1869. május 26-án a leltárt és az egész ügyet visszaadta Pollnernek, mivel a benne szereplő kiadásokat az érintettek semmilyen nyugtával nem támasztották alá, ezért felszólította, hogy azokat pótolja. A felsorolt kiadások alátámasztására az öreg Szendrey és Horvát Árpád nem tudott számlákat vagy nyugtákat csatolni, mert azokat illetékkiszabás miatt benyújtották az illetékhivatalnak.³⁴

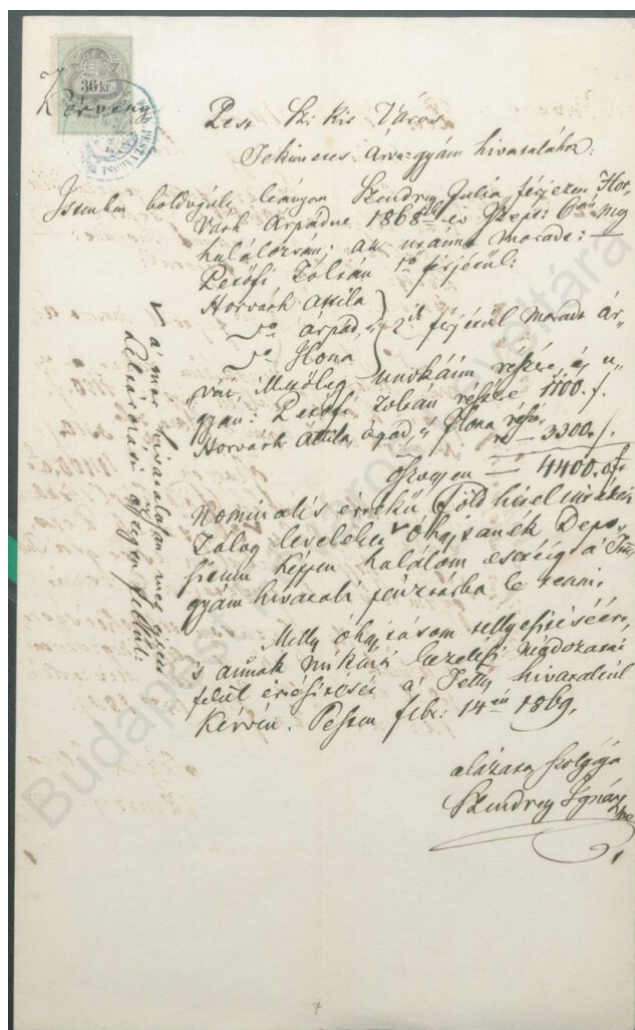
³² Mikes–Dernői 1930. 129., 136. p. Egy helyen arra is történik utalás, hogy az iratok egy részét Petőfi Zoltán kapta meg anyja halálának másnapján. Uo. 140. p.

³³ Mindezek tovább erősítik azt a gyanút, hogy a leltár csak részben tükrözte a valóságot.

³⁴ BFL IV.1343.i 297/1869 (1869. február 21-i keltezésű irat).

Bonyodalmak Júlia hagyatéka körül

Még a hagyatéki eljárás megkezdésekor, 1869. február 14-én Szendrey Ignác levélben fordult a gyámhivatalhoz, amelyben nyilatkozott arról, hogy unokái részére, a Júlia hagyatékából vásároltak mellé, további, fejenként 1100 forint, összesen tehát 4400 forint névértékű földhitelintézeti záloglevelet kíván letenni a gyámpénztárba („halálom esetéig”). A záloglevelek átvételére májusban a gyámhivatal szintén Pollnert utasította.

8. kép. Szendrey Ignác 1869. február 14-én kelt levele.
(BFL IV.1343.i 297/1869)

A hagyaték vagyontömegéből történt kifizetéseket igazoló nyugtákat az érintettek a következő hónapban sem mutatták be. A gyámhivatal ezért 1869. június 14-én Makfalvay János bírói megbízottat kiküldte Szendrey Ignáchoz, hogy szólítsa fel a Júlia hagyatékán felül a gyermekek részére még februárban felajánlott 4400 forint értékű záloglevelek, valamint a hiányzó nyugták átadására. Az idős jószágkormányzó nem jött zavarba, hanem zaklatásnak minősítve a felszólítást, felháborodásának adott hangot, amit írásba foglalva nyújtott be a törvényszéknek.

Ez a levél önmagán túlmutatva, több érdekes adalékot is megőrzött. Először is a korabeli hivatali bürokrácia körülményeibe enged bepillantást. Szendrey ugyanis a számlákkal kapcsolatos mulasztást azzal magyarázta, hogy az okmányok az illetékkiszabási hivatalnál

vannak, és ő ugyan folyamodott a hivatalhoz, hogy visszakapja azokat, de mivel a hivatal válasza szerint a nyugták Budán, azaz egy másik hivatalnál (Bélyeg- és illetékmegszabó hivatal)³⁵ voltak, nem járt sikerrel. Nyomatékkal azt is kiemelte, hogy Mária lányának halála után lefolyt eljárásban is a hivatal az iratokat csak két év után küldte vissza. A gyámhivatal zaklatását továbbá azzal az önérzetes megjegyzéssel utasította vissza, hogy *„miként tudom ugyan, hogy a gyámhivatalnak e tekintetben szigorúan kell eljárni, de mivel azon hagyaték egészen az alól írottól [ti. Szendrey Ignáctól] ered s ezért unokái bátorsága tekintetében ő jár, s jár elsőként ezen ügyben, méltóztassék a törvényszék az alul írottat úgy tekinteni, aki nemhogy az árvákat bármely kiadásokkal is terhelni, s úgy vagyonokat kevesíteni, sőt azt nagyobbítani törekszik.”*³⁶

Az unokái nevére letenni ígért záloglevelek ügyében írottak újabb megerősítését jelentik annak a ténynek, hogy miként Szendrey Ignác vejét, Petőfi Sándort nem szívelte, a tőle született unokáját, Zoltánt is kárhóztatta aggasztó életmódja miatt. Mivel Zoltán *„azóta kebelünkbe elment és ismét és ismét eltávozván az előbbeni megszokott kóbor és korhely életre adta magát”*, azt a döntést hozta, hogy a neki szánt 1100 forintos részt visszavonja, *„minthogy ő erre nem csak, hogy érdemtelen, de ezzel korhelységét előmozdítanom, tőlem bűn lenne”*.³⁷

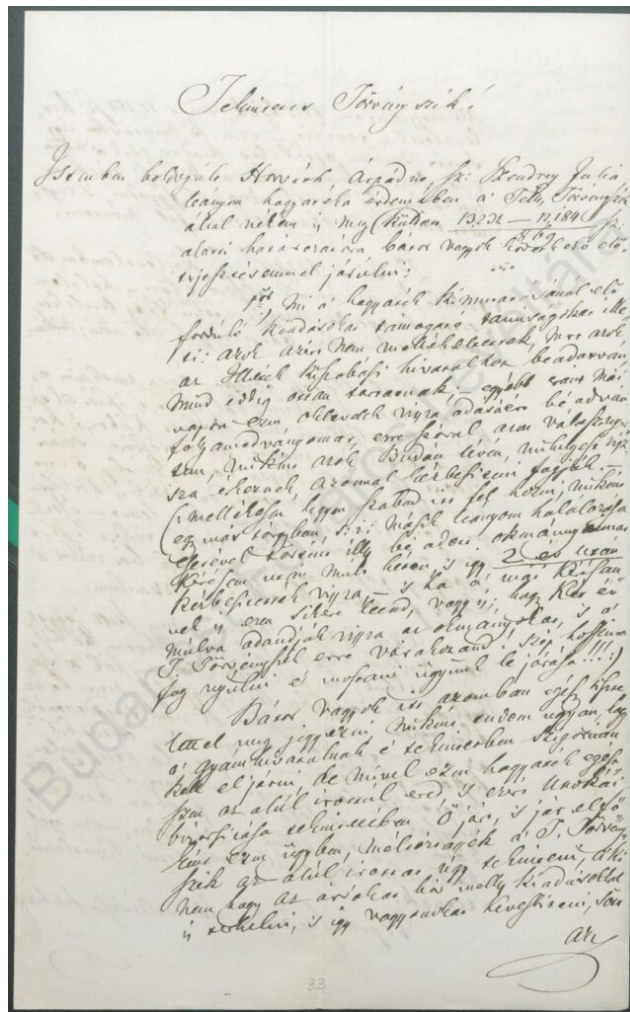
Szendrey tehát csak a három Horvát-árva részét, vagyis 3300 forintot kívánt átadni a letéti pénztárnak, de azt is csak akkor, ha a törvényszék elfogadja a leltárban szereplő kiadásokat, különben azt a 470 forintot az árváknak szánt összegből lesz kénytelen kifizetni. A nagypapa abban a meggyőződésében, hogy unokái iránt érzett felelősségét egyetlen hivatal sem vonhatja kétségbe, olyan hangot ütött meg, ami a törvényszéket meghátrálásra készítette. *„Végre: ha ezen nyilatkozatomban sem nyugszik meg a tekintetes törvényszék, más féle úton fogván árva unokáim biztosítása felől gondoskodni, ezen egész kéréselem tárgyául vissza lépni kéntelenítették.”*³⁸

³⁵ Buda, Fő utca.

³⁶ BFL IV.1343.i 297/1869. (41439/1869. június 14.)

³⁷ Uo.

³⁸ Uo.

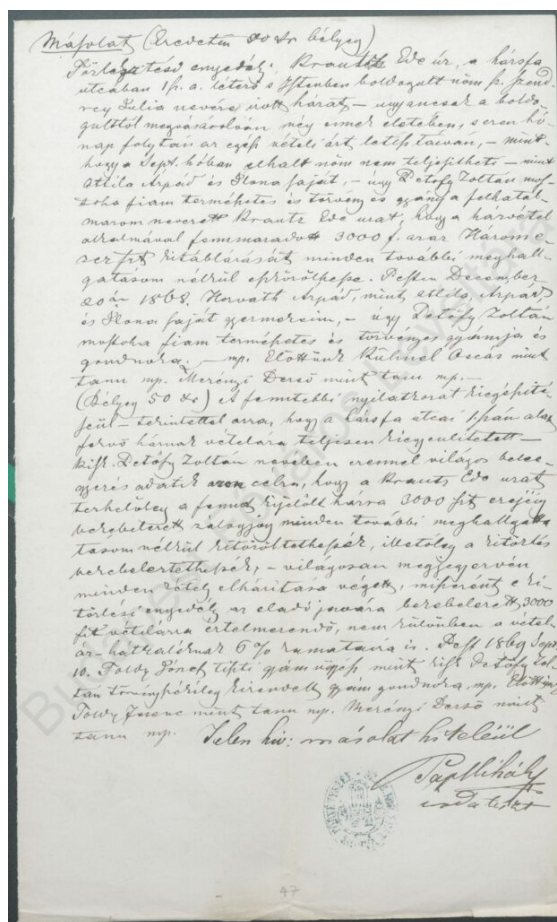
9. kép. Szendrey Ignác 1869. június 14-én kelt levele.
(BFL IV.1343.i 297/1869)

A tapasztalt egykori uradalmi hivatalnok által lefegyverzett városi hivatalnok Makfalvy két nappal később megírta jelentését Szendrey Júlia hagyatéka ügyében, amely alapján meghozták a döntést az eljárás lezárásáról. Makfalvy ezúttal is kiemelte, hogy a Júlia vagyonáról felvett hagyatéki leltárt Szendrey Ignác és Horvát Árpád – az érvényes szabályokat áthágva – a saját összeírásuk szerint készítették el, a hagyaték tényleges tartalma tekintetében csak az ő bemondásukra hagyatkozhatott a hivatal. Ráadásul – állításuk szerint – az ékszereket és más ingóságokat Júlia gyermekei, rokonai és a betegápolók közt felosztották, tehát azt sem lehet igazolni, hogy azok értéke valóban annyi volt-e, mint amennyit készpénzen megváltottak. Törvénysértést követtek el azáltal, hogy a hagyatékban talált készpénzt az árvahatóság megkérdezése nélkül földhitelintézeti záloglevelek vásárlására fordították, miáltal az árvák vagyonával önkényesen gazdálkodtak. Mindezekért velük szemben a hivatalnak fel kellene lépnie, és köteleznie kellene őket, hogy a Júlia halálakor fennálló állapotot visszaállítsák. Ennek ellenére a bírói kiküldött nem ezt az eljárást javasolta. Hivatkozva Szendrey Ignác jóindulatára, hogy ti. kész letenni 3300 forint értékű záloglevelet, ha a hagyaték körüli eljárás alól felmentik, azt javasolta, hogy feltételeit hagyják jóvá, annál is inkább, mert az apa és a nagyapa akciója sem a kincstárt, sem a gyermekeket nem károsította meg, és habár szabálytalan volt, fogadják el, mert csupán a kiskorúak érdekeinek megvédését szolgálta. A gyámhivatal 1869. június 17-én jóváhagyta a javaslatot, döntött a hagyatéki vagyon örökösöknek történő átadásáról. Ezáltal

tehát felszabadult a letéti hivatalnál elhelyezett örökség, azaz a 4000 forint értékű záloglevél, amit az elhelyezésük óta felszámított kamattal együtt a gyermekek kiskorúsága idejére átadtak a gyámpénztárnak.³⁹ Szendrey Ignác pedig 3 napon belül bemutatta a 3300 forint értékű zálogleveleket.

Szendrey Júlia halála után maradt vagyónára vonatkozóan a hagyatéki eljárás 1869 június végén lezárult. A családfenntartók szándéka teljesült, a gyermekek – ugyan kiskorúságukig a gyámhivatalnál elhelyezve, amely szavatolta a vagyon megőrzését – megkapták az őket illető örökrészüket. Hátra volt még a Hársfa utcai családi otthon eladási ügyének lezárása.

Miután Petőfi István – a nagy távolságra hivatkozva – lemondott Zoltán gyámi tisztéről, a fiú kirendelt új gyámja Toldy József lett. Horvát Árpád tehát nem rendelkezhetett Zoltán örökrésze felett, így a Hársfa utcai ház eladása után keletkezett hátralék telekkönyvből történő törléséről sem. Hogy végre Krantz Ede vevő nevére a ház teljes tulajdonjogát be lehessen jegyezni, szükség volt egy formális engedélyre Zoltán gyámja részéről is. 1869. szeptember 10-ére összehívott tárgyaláson Toldy Petőfi Zoltán nevében aláírta a tartozás megfizetéséről szóló nyugtát és a törlési engedélyt. Miután az illetékes hivatalok a megfelelő záradékokkal az iratokat ellátták, 1869. december 20-án a pesti telekkönyvben törölték a Krantz Ede tartozására vonatkozó bejegyzést, így a Júlia és a gyerekek által is annyira kedvelt Hársfa utcai ház végleg kikerült a család kezéből.

10. kép. A Petőfi Zoltán nevében tett törlési engedély-nyilatkozat (BFL IV.1343.i 297/1869)

³⁹ Uo. 1869. június 19.

Szendrey Júlia Pest város törvényszékének levéltárában fennmaradt hagyatéki iratai elsősorban a törvényszéki eljárás folyamatába nyújtanak bepillantást, amely több elemében is szabálysértő módon zajlott le. A Júlia hagyatéka ügyében intézkedő családtagok – az általuk is minden bizonnyal pontosan ismert – eljárási szokásokkal és szabályokkal ellentétes döntéseinek háttérét és motivációit ezekből az iratokból nem tudjuk feltárni. Fontosabb kérdés, hogy a hagyatéki eljárásban szereplő hivatalos leltár, azon túl, hogy önmagában is többlet információkat hordoz az irodalomtörténeti kutatásokból eddig megismert irodalmi hagyatékhöz és fennmaradt relikviákhoz képest, azokkal együttvéve alkalmas-e arra, hogy a Júlia halála után maradt teljes örökséget rekonstruálja az utókor számára? A kérdés megválaszolása érdekében Budapest Főváros Levéltára ezzel az írással kívánja hozzáférhetővé tenni a kutatás számára a mindeddig hasznosítatlanul lappangó forrást.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

IV.1324.a Pest város telekkönyvi iratainak gyűjteménye. Telek- és betáblázási könyvek. Terézváros (15. kötet)

IV.1343.i 297/1869 Pest Visszaállított Városi Törvényszékének iratai, hagyatéki iratok. Szendrey Júlia hagyatéka

XV.20.2 Mikrofilmtár. Egyházi anyakönyvek

Nyomtatott forrás

Petőfi-adattár III.

Petőfi-adattár III. Szerk. Kiss József. *Fontes ad Historiam Literariam Hungariae Spectantes* 15. Budapest, 1992.

Felhasznált irodalom

Buza 2009. Buza Péter: *Bagolyröpte Pest felett. Szendrey Júlia nemzetsége.* Budapest, 2009.

Gyimesi 2015. Gyimesi Emese: „...egy nő, több mint csak asszony...”. Szendrey Júlia és Horvát Árpád házassága. In: Szerk. Gyimesi Emese–Lénárt András–Takács Erzsébet: *A test a társadalomban.* Budapest 2015. 228–241. p. (Rendi társadalom – polgári társadalom 27.)

Gyimesi 2019. Gyimesi Emese: *Gyermekszemmel Szendrey Júlia családjában.* Budapest, 2019.

- Gyimesi 2020. Gyimesi Emese: Szendrey Ignác mint apa. In: *Korall*. 21. évf. 82. sz. 102–125. p.
- Gyimesi 2021. Gyimesi Emese: *Szendrey Júlia irodalmi pályafutása. Társadalomtörténeti kontextusok*. Budapest, 2021.
- Kerényi 1998. Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és kora*. Budapest, 1998.
- Mikes–Dernői 1930. *Szendrey Julia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomása*. Bethlen Margit grófnő előszavával közléteszik és feldolgozták dr. Mikes Lajos és Dernői Kocsis László. Budapest, 1930.
- Szilágyi 2007. Szilágyi Márton: Petőfi Zoltán konfliktusos élete és halála. In: Uő. szerk.: *Határpontok*. Budapest, 2007. 119–132. p.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921